

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

До захисту допустити:
В.о. завідувача кафедри

Олена БЛАШКОВА

«09» травня 2025 р.

**«ВОЛОНТЕРСТВО ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ
РОБОТИ В УКРАЇНІ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»

Житкової Катерини Сергіївни

Науковий керівник:

Зубченко Олександр Сергійович,

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та філософії

Рецензент:

Серга Тетяна Олексіївна,

кандидат соціологічних наук,
доцент, доцент кафедри «Соціальна робота»

Національного університету «Запорізька
політехніка»

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою 87 В/ добре

Секретар ЕК

Ольга РЕБРО

«10» червня 2025р.

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ТА СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ	6
1.1. Генеза волонтерського руху: міжнародний досвід і базові концепти	6
1.2. Волонтерська діяльність в Україні періоду незалежності (1991–2014 рр.)	13
1.3. Особливості розвитку волонтерського руху в умовах російської агресії (2014–2021 рр.)	19
РОЗДІЛ 2. ВОЛОНТЕРСТВО В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	24
2.1. Образ волонтера у публічному дискурсі: трансформація ролі в умовах війни	24
2.2. Волонтерство в інформаційному полі: результати контент-аналізу сайтів та соціальних мереж громадських організацій	29
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46

ВСТУП

У сучасних умовах повномасштабної війни волонтерська діяльність набула особливої значущості як соціальний феномен, що не лише забезпечує життєво необхідну підтримку постраждалим верствам населення, але й сприяє формуванню нових форм громадянської взаємодії та розвитку соціальної роботи. Волонтерство виступає ресурсом мобілізації суспільства, механізмом підвищення соціальної згуртованості та платформи для реалізації цінностей солідарності, взаємодопомоги та гуманізму. У кризових умовах воєнного часу волонтерський рух в Україні суттєво трансформувався, набувши нових масштабів і напрямів діяльності, що зумовлює необхідність його наукового осмислення.

Актуальність теми дослідження зумовлена нагальною потребою у комплексному осмисленні волонтерства як ключового соціального ресурсу, що набуває особливої значущості в умовах збройного конфлікту та пов'язаних із ним трансформацій у суспільстві. Повномасштабна війна, розв'язана Російською Федерацією проти України, загострила численні соціальні проблеми, спричинила масштабне переміщення населення, посилила навантаження на систему соціального захисту та вивела на перший план неформальні механізми громадської підтримки. У цьому контексті волонтерський рух став не лише засобом оперативного реагування на гуманітарні виклики, а й формою прояву громадянської активності, самоорганізації та солідарності.

Волонтерство виявляє значний потенціал у забезпеченні допомоги найбільш вразливим групам населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб, осіб з інвалідністю, багатодітні родини, людей похилого віку, постраждалих від воєнних дій. Водночас спостерігається зростання ролі волонтерських організацій у заповненні прогалин функціонування державних соціальних інституцій, зокрема у сферах психологічної підтримки, медичної допомоги, соціального супроводу, реінтеграції ветеранів та інших напрямках. Це актуалізує необхідність системного аналізу форм і методів співпраці між волонтерськими ініціативами та установами соціальної сфери.

Дослідження дозволяє не лише з'ясувати особливості становлення та функціонування волонтерських структур у кризових умовах, а й визначити перспективи їх інтеграції у стратегічне планування розвитку соціальної роботи в Україні. Також важливо оцінити, яким чином активна участь волонтерів сприяє формуванню нових підходів до організації соціальної підтримки, створенню мереж взаємодії на горизонтальному рівні, а також підвищенню ефективності реалізації соціальних програм.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі волонтерства як ресурсу розвитку соціальної роботи в Україні в умовах повномасштабної війни.

Завдання дослідження:

- з'ясувати історичні та теоретичні передумови розвитку волонтерського руху в Україні;
- дослідити особливості трансформації волонтерства в умовах сучасних воєнних викликів;
- проаналізувати взаємозв'язок волонтерської діяльності та соціальної роботи в публічному просторі;
- визначити перспективи використання волонтерського ресурсу в удосконаленні практик соціальної підтримки;
- надати рекомендації щодо посилення взаємодії між волонтерськими ініціативами та інституціями соціального захисту.

Об'єктом дослідження є волонтерство як соціальний феномен в умовах війни.

Предметом дослідження є форми, механізми і наслідки залучення волонтерського ресурсу до здійснення соціальної роботи в Україні в період воєнних дій.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: порівняльно-історичний метод – для аналізу етапів становлення волонтерського руху; контент-аналіз – для вивчення репрезентації волонтерства в інформаційному просторі (на прикладі діяльності таких організацій, як «Карітас», «Українська Волонтерська Служба», «Сила відновлення»); системний аналіз – для встановлення функціональних

взаємозв'язків між волонтерськими структурами та системою соціальної роботи; а також методи статистичної обробки даних – для оцінки масштабів та ефективності волонтерської діяльності у кризовий період.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у збагаченні наукового уявлення про роль волонтерства як важливого чинника розвитку соціальної роботи в умовах війни. Теоретичні узагальнення можуть бути використані у навчальному процесі з підготовки фахівців соціальної сфери, у наукових дослідженнях, присвячених громадянському суспільству та соціальній політиці. Практичні висновки сприятимуть вдосконаленню державних і громадських стратегій підтримки волонтерських ініціатив та формуванню ефективної взаємодії між інститутами соціального захисту та волонтерами.

Структура дипломної роботи. Робота складається з вступу, двох розділів, що містять п'ять підрозділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (46 найменувань).

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНІ ТА СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ

1.1. Генеза волонтерського руху: міжнародний досвід і базові концепти

Волонтерство як соціальний феномен має глибокі історичні корені та характеризується високим рівнем адаптивності до змін соціального середовища. Його генеза пов'язана з формуванням ідеї добровільної безоплатної участі у вирішенні суспільно значущих завдань, що з часом трансформувалася у потужний громадський інструмент мобілізації ресурсів, знань і дій. Міжнародний досвід засвідчує, що волонтерство виникло не як єдина уніфікована система, а як сукупність практик, що розвивалися у межах конкретних соціально-культурних і релігійних контекстів. У християнській традиції, зокрема, благодійність і самопожертва заради ближнього були основоположними засадами, які заклали підґрунтя для формування ідеології волонтерства [2, с. 41].

У середньовіччі волонтерські ініціативи переважно асоціювалися з церковною та монастирською діяльністю, яка передбачала надання притулку, харчів, лікування і догляду за вразливими верствами населення. Згодом, у період Просвітництва, поняття соціальної відповідальності набуло секуляризованого змісту, а волонтерство почало розглядатися як форма громадянської участі у розв'язанні суспільних проблем [6, с. 75].

Розвиток індустріального суспільства у XIX–XX століттях сприяв формалізації волонтерської діяльності, її інституціоналізації та професіоналізації. Зокрема, у США та Західній Європі виникли численні громадські об'єднання та благодійні фонди, діяльність яких здійснювалася переважно силами добровольців. Після Першої та Другої світових воєн активність волонтерів зросла у відповідь на потребу відновлення суспільства, допомоги ветеранам, біженцям і постраждалим. Цей період позначений появою

міжнародних гуманітарних організацій, серед яких провідну роль відіграють такі структури, як Міжнародний Червоний Хрест, Caritas, Doctors Without Borders тощо [9, с. 112].

У другій половині XX століття концепція волонтерства зазнала істотного оновлення в контексті поширення ідеї сталого розвитку, прав людини та соціальної справедливості. Добровільна діяльність дедалі частіше почала виступати не тільки як допоміжна функція, а як активний чинник у сфері громадського управління, зокрема через механізми публічно-приватного партнерства, соціального підприємництва та участі громад у формуванні політик [14, с. 33]. Важливим моментом стало визнання волонтерства на рівні міжнародних нормативно-правових актів, зокрема у документах ООН, Європейського Союзу та Міжнародної організації праці, де підкреслюється значення добровільної праці у забезпеченні соціальної згуртованості та розвитку громадянського суспільства [11, с. 58].

Варто зазначити, що на сучасному етапі вивчення волонтерства ґрунтується на міждисциплінарному підході, що охоплює соціологічні, психологічні, економічні та правові аспекти. У межах наукової дискусії розглядаються різноманітні концепції, зокрема: альтруїстична модель, відповідно до якої волонтерська діяльність мотивується внутрішнім моральним імпульсом до допомоги іншим [3, с. 24]; реляційна модель, що акцентує на побудові стосунків між індивідом і суспільством; а також інструментальна модель, де волонтерство виступає як засіб досягнення особистісного чи професійного розвитку [12, с. 89].

Окрему увагу приділяють типологізації волонтерства залежно від цілей, форм, тривалості участі, мотивації та цільової аудиторії. Виділяють такі напрями, як соціальне, екологічне, освітнє, культурне, спортивне, медичне, корпоративне та кризове волонтерство. Особливої ваги набуло останнє, що активізується у періоди надзвичайних ситуацій, стихійних лих або збройних конфліктів, коли традиційні інститути виявляються не в змозі забезпечити повноцінну допомогу [10, с. 47].

Таким чином, світовий досвід розвитку волонтерського руху свідчить про його еволюцію від релігійно вмотивованої благодійності до багатоаспектного соціального інституту, що виконує важливу роль у побудові демократичних суспільств. Системний аналіз базових концептів волонтерства дозволяє адаптувати міжнародні практики до національного контексту, що є надзвичайно актуальним в умовах сучасних викликів, з якими стикається Україна.

Розглядаючи процес становлення волонтерського руху в Україні, варто зауважити, що він формувався під впливом як внутрішніх соціально-політичних трансформацій, так і зовнішніх чинників, зокрема глобальних трендів розвитку громадянського суспільства. У період незалежності, особливо з початку 1990-х років, в Україні почали з'являтися перші громадські організації, що активно використовували волонтерську працю як основу своєї діяльності. Цей процес був значною мірою спричинений послабленням державного сектору у соціальній сфері та підвищенням рівня соціальної вразливості населення внаслідок економічної кризи, яка супроводжувала перехід від планової до ринкової економіки [15, с. 102].

Попри наявність історичних прикладів громадської самопомоги ще в період козацтва, діяльності добродійних братств або сестер милосердя у XIX столітті, саме після проголошення незалежності Україна вперше постала перед необхідністю формування сталої волонтерської інфраструктури у форматі, наближеному до західних стандартів. У цей час активізувалися численні благодійні фонди, які часто працювали за підтримки міжнародних донорів і реалізовували програми соціального захисту, охорони здоров'я, освіти та молодіжної політики. Проте до середини 2000-х років волонтерський рух залишався фрагментованим, слабо інституціоналізованим і переважно зосередженим у сфері локальних ініціатив [16, с. 38].

Значний поштовх для розвитку волонтерства в Україні надала Революція Гідності (2013–2014 рр.), яка засвідчила високий рівень готовності громадян до об'єднання зусиль задля захисту демократичних цінностей. У цей період волонтерська діяльність набула нових змістовних і структурних характеристик, зокрема відбулася мобілізація величезного людського, матеріального та

інформаційного ресурсу, який був спрямований на підтримку протестувальників, забезпечення медичної допомоги, юридичного захисту та логістики [18, с. 60]. Саме з цього часу в українському суспільстві формується унікальний феномен волонтера як агента громадянської дії, який не лише допомагає, але й активно формує громадський порядок денний.

Події, пов'язані з анексією Криму та початком збройної агресії Росії проти України у 2014 році, перетворили волонтерський рух на потужну паралельну систему підтримки армії, вимушених переселенців, поранених, родин загиблих. Унікальність цього періоду полягає в тому, що держава фактично не встигала або не могла ефективно реагувати на нові виклики, тоді як волонтери забезпечували швидке та адресне реагування. У цей період з'явилися тисячі нових ініціатив: від невеликих груп допомоги до масштабних волонтерських організацій, таких як «Повернись живим», «Армія SOS», «Волонтерська Сотня», «Медична служба Майдану» та багато інших [21, с. 119].

Сучасний етап розвитку волонтерства в Україні, що розпочався з повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році, засвідчив подальше розширення волонтерської сфери, її високий ступінь організованості та ефективності. Добровольці забезпечують не лише гуманітарну допомогу, а й активно долучаються до відновлення інфраструктури, роботи евакуаційних хабів, психологічної допомоги, ведення інформаційної боротьби в медіапросторі. Крім того, сформувалися нові напрямки — зокрема, ІТ-волонтерство, логістичне волонтерство, волонтерство у сфері оборонних технологій. Змінилася і структура залучення волонтерів — поряд із фізичними особами все активніше діють волонтерські ініціативи в межах бізнесу, шкіл, вишів, церков та профспілок [24, с. 71].

Аналізуючи базові концепти волонтерства в українському контексті, можна виділити кілька ключових характеристик, що відрізняють його від класичних західних моделей. По-перше, українське волонтерство має виразно кризовий характер: воно активізується у відповідь на гострі суспільні потрясіння. По-друге, воно функціонує на основі горизонтальної мережевої структури, що забезпечує гнучкість, децентралізацію та швидке реагування [20, с. 95]. По-третє,

для українського волонтерства характерним є поєднання патріотичної мотивації з прагматичною ефективністю — волонтери не лише демонструють солідарність, а й вимагають результатів і прозорості. По-четверте, відсутність чітко окресленої правової бази щодо статусу волонтера та умов його діяльності досі залишається викликом, що потребує урегулювання з боку держави для запобігання вигоранню та втраті мотивації [25, с. 108].

У результаті можна констатувати, що волонтерство в Україні пройшло шлях від стихійної допомоги до ефективного громадянського інституту. Воно не лише підсилило спроможність суспільства до самоорганізації, а й довело здатність компенсувати недоліки функціонування державних механізмів у кризових умовах. Саме тому дослідження волонтерського руху з урахуванням його історичних витоків, міжнародного досвіду та сучасних трансформацій є необхідним для формування дієвої соціальної політики, зокрема в контексті інтеграції волонтерських практик у сферу соціальної роботи та державного управління.

У світлі активного поширення волонтерських ініціатив, особливо після 2014 року, українське суспільство зіткнулося з феноменом трансформації волонтерства з переважно неформальної допомоги в потужну соціальну силу, яка стала невід'ємною частиною громадянського суспільства. Зміни в структурі українського волонтерства полягають не лише в кількісному зростанні волонтерів та обсягу наданої допомоги, але й у якісному вдосконаленні організаційних форм, професіоналізації окремих напрямків діяльності та поглибленні співпраці між волонтерами та державними структурами. Зокрема, з'являються випадки інституціоналізації волонтерських ініціатив, коли тимчасові об'єднання трансформуються в повноцінні неприбуткові організації з чіткою структурою, статутом, регламентами та системами звітності [22, с. 144].

Крім того, зростає роль волонтерства у формуванні національної ідентичності. Волонтерський рух в Україні дедалі більше сприймається не як допоміжна сфера діяльності, а як прояв високого рівня патріотизму, відповідальності за суспільне благо та активної громадянської позиції. Саме через призму волонтерства тисячі громадян змогли знайти спосіб втілення

власної суб'єктності в межах громадянського суспільства. В умовах війни, коли традиційні механізми захисту, забезпечення та відновлення функціонують із перебоями або повільно, волонтерство відіграє роль своєрідного соціального амортизатора, що зменшує наслідки деструктивних процесів [19, с. 58].

Особливої актуальності набуває питання взаємодії волонтерських ініціатив із державними інституціями. У перші роки війни ця взаємодія часто була хаотичною та конфліктною, адже держава сприймала волонтерів як паралельну, а іноді навіть конкурентну структуру. Проте з часом відбувається поступове налагодження комунікації, формуються механізми співпраці, у тому числі на нормативно-правовому рівні. Відповідні положення, які регулюють волонтерську діяльність, були включені до низки законодавчих актів, зокрема Закону України «Про волонтерську діяльність», який став ключовим інструментом легітимації ролі волонтерів у суспільстві [26, с. 77]. Водночас потребує вдосконалення система пільг і соціального захисту для волонтерів, особливо тих, хто працює в умовах бойових дій або постраждав унаслідок участі в гуманітарних місіях.

Суттєвою особливістю українського волонтерства є його багатофункціональність. Волонтери активно задіяні у найрізноманітніших сферах: від збору коштів та закупівлі амуніції — до навчання першої медичної допомоги, супроводу евакуацій, психологічного консультування, правової допомоги, культурних ініціатив тощо. Така поліфункціональність забезпечується високою гнучкістю волонтерських структур та їх здатністю до швидкої адаптації до змінних умов. Наприклад, у перші дні повномасштабного вторгнення особливої популярності набули волонтерські центри оперативного реагування, які організовували евакуацію цивільного населення, постачали продукти харчування, медикаменти та засоби гігієни до зон бойових дій [23, с. 91].

Не менш важливим є і питання цифровізації волонтерської діяльності. У сучасних умовах онлайн-платформи, мобільні застосунки, телеграм-боти та соціальні мережі стали невід'ємними інструментами координації, звітності, збору коштів та інформування. Волонтерство дедалі більше інтегрується в

цифрове середовище, що дозволяє оптимізувати логістичні процеси, забезпечити прозорість і підвищити рівень довіри серед населення. Одним із прикладів є використання краудфандингових платформ для цільового збору фінансової допомоги, яке стало звичною практикою для тисяч українців [27, с. 130].

Таким чином, сучасний волонтерський рух в Україні репрезентує складну багатовимірну систему, що поєднує у собі елементи самозарадності, кооперації, інновацій та громадянської відповідальності. Його роль виходить далеко за межі класичного уявлення про «допомогу нужденним» і перетворюється на чинник формування соціального капіталу, згуртованості нації та елемент довгострокової стратегії розвитку держави. Тому вивчення волонтерства в сучасних умовах є не лише актуальним, але й необхідним для формування дієвих механізмів соціальної політики, які б гармонійно поєднували ініціативу громадянського суспільства з державним регулюванням і підтримкою.

На нашу думку, аналіз генези волонтерського руху в глобальному контексті є важливим для розуміння його розвитку в Україні та для виявлення основних факторів, що впливають на формування волонтерських ініціатив у різних соціальних і політичних системах. Міжнародний досвід показує, що волонтерство має давні корені, що простежуються ще в античні часи, коли добровільні зусилля спрямовувалися на допомогу бідним, хворим і знедоленим, а також на підтримку громадських інфраструктур.

У Європі та Північній Америці волонтерство стало невід'ємною частиною соціальних процесів, сприяючи розвитку благодійних організацій і соціальних послуг. Протягом останніх десятиліть це явище здобуло глобальне значення, набувши різних форм і напрямків: від гуманітарної допомоги до активної участі в соціальних і політичних ініціативах.

Важливо зазначити, що поняття «волонтерство» не є сталим і визначеним лише одним виміром. Його різноманітність розкривається через соціальні, культурні, економічні та політичні аспекти різних країн. Наприклад, у США та Канаді волонтерство є невід'ємною частиною громадянської відповідальності, в той час як у Європі акцент робиться на інтеграцію волонтерства в соціальну політику держави. Водночас, в країнах Африки та Азії, де існують різні форми

соціальної допомоги, волонтерство нерідко виступає як підтримка державних програм або як ініціативи з надання гуманітарної допомоги.

В Україні волонтерський рух зазнав трансформацій після проголошення незалежності, що було зумовлено необхідністю відповісти на соціально-економічні виклики. Проте до 2014 року волонтерство не набуло значної популярності, і лише у зв'язку з військовим конфліктом на Сході України волонтери стали важливою складовою громадської підтримки.

На сучасному етапі роль волонтерства як важливого елементу соціальної роботи в Україні стає все більш актуальною. Міжнародний досвід показує, що волонтерство сприяє розвитку соціальних послуг, а також є важливим елементом соціалізації та інтеграції в суспільство, забезпечуючи не лише матеріальну допомогу, а й психологічну підтримку.

Таким чином, генеза волонтерства є складним і багатогранним процесом, що залежить від історичних, соціальних і політичних контекстів різних країн. Міжнародний досвід волонтерського руху може бути корисним для розробки моделей і стратегій розвитку волонтерства в Україні, адаптуючи їх до місцевих потреб та умов.

1.2. Волонтерська діяльність в Україні періоду незалежності (1991–2014 рр.)

Період із 1991 по 2014 рік був для волонтерського руху в Україні часом становлення, пошуку ідентичності та поступового інституціонального оформлення. Із проголошенням незалежності Україна отримала не лише політичну самостійність, а й зіткнулася з низкою соціально-економічних викликів, які загострили потребу у додаткових механізмах підтримки вразливих груп населення. У цих умовах волонтерство стало альтернативним каналом надання допомоги в тих сферах, де держава не могла ефективно реагувати через брак ресурсів або неефективне управління [6, с. 53].

На початку 1990-х років волонтерський рух в Україні мав переважно спорадичний і фрагментарний характер. Його активізація відбувалася навколо

окремих проблем — допомога дітям-сиротам, людям похилого віку, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам, тощо. Ініціативи найчастіше мали форму благодійної діяльності, що здійснювалась релігійними громадами, неформальними об'єднаннями або за підтримки міжнародних організацій, таких як Червоний Хрест, USAID, UNDP, які розгортали в Україні власні гуманітарні програми [9, с. 61].

З другої половини 1990-х років відбулося певне інституціональне зміцнення волонтерських структур: з'явилися перші зареєстровані громадські організації, які офіційно залучали волонтерів до своєї діяльності, зокрема у сфері охорони здоров'я, екології, правозахисту. Водночас сформувалася тенденція залучення молоді до соціальних ініціатив через освітні установи, студентські організації, молодіжні клуби. Такі організації, як «Пласт», «Служба милосердя», «Молодіжний націоналістичний конгрес» почали формувати у молоді навички самоорганізації, лідерства, волонтерської етики [11, с. 47].

Період 2004–2005 років, зокрема Помаранчева революція, став переломним у контексті активізації громадянської активності, що прямо вплинуло й на волонтерський сектор. Мобілізація громадян задля захисту демократичних цінностей, проведення акцій протесту, забезпечення логістики та інформаційної підтримки стала новою формою громадської солідарності. У цей період волонтерство почало виходити за межі виключно соціальної допомоги, набуваючи чітко вираженого політичного і громадського змісту [14, с. 108].

Із розвитком ІТ-технологій у 2000-х роках зросла роль інтернету у волонтерській комунікації. З'явилися перші спільноти, які координували свою діяльність через форуми, блоги, а згодом і соціальні мережі. Це забезпечило можливість об'єднувати людей із різних регіонів навколо спільних ідей, сприяло швидшому поширенню інформації та залученню ресурсів [16, с. 74].

Важливо зазначити, що до 2014 року законодавче забезпечення волонтерської діяльності в Україні залишалося недостатньо розвиненим. Лише у 2011 році був ухвалений Закон України «Про волонтерську діяльність», який заклав правові засади для регулювання цього сегмента громадської активності. Проте навіть після його прийняття механізми реалізації норм залишалися

малоефективними через відсутність належної координації, підтримки з боку держави, а також обмежене фінансування [13, с. 81].

Загалом, у період 1991–2014 років волонтерство в Україні пройшло шлях від фрагментарних ініціатив до структурованої мережі організацій, яка ще потребувала зміцнення. Цей період підготував підґрунтя для подальшого масштабного зростання волонтерської активності в умовах Революції Гідності та подій, пов'язаних із агресією Росії у 2014 році. Саме накопичений до того моменту досвід дозволив багатьом ініціативам швидко трансформуватися, мобілізувати ресурси та забезпечити ефективну реакцію на нові виклики.

Окрім загальнонаціональних тенденцій, важливо враховувати й регіональні особливості формування волонтерських ініціатив. У різних областях України волонтерська активність розвивалася неоднаково — в одних регіонах вона була зосереджена на питаннях соціального захисту та гуманітарної допомоги, в інших — на екологічних, культурно-освітніх чи правозахисних аспектах. У південних і східних регіонах частіше простежувалася підтримка ініціатив, пов'язаних із ліквідацією наслідків техногенних катастроф чи допомогою дитячим будинкам, тоді як західні регіони мали більш тісні зв'язки з міжнародними благодійними фондами, що сприяло розвитку волонтерства як складника громадянського суспільства [19, с. 67].

Суттєвим чинником активізації волонтерського руху стала участь молоді, зокрема студентів вищих навчальних закладів, у соціальних проєктах, форумах, акціях, які набували поширення завдяки ініціативам таких організацій, як УМСА, Карітас, «Молодіжна альтернатива», які організовували волонтерські табори, тренінги, обміни досвідом із закордонними партнерами [20, с. 88]. Така діяльність не лише формувала культуру безкорисливої допомоги, а й стимулювала розвиток міжособистісних комунікацій та соціального капіталу.

Варто відзначити і роль церковних структур у підтримці волонтерських ініціатив. Зокрема, Українська греко-католицька церква, Православна церква України, протестантські громади неодноразово ставали організаторами чи партнерами гуманітарних місій, підтримки сиротинців, шпиталів, а також ініціаторами доброчинних акцій у періоди свят або природних лих. Завдяки

авторитету та глибокій інтеграції в громади ці організації виступали ефективними каналами мобілізації ресурсів та людського потенціалу [21, с. 92].

Упродовж зазначеного періоду спостерігалось також зростання кількості публікацій у ЗМІ, присвячених волонтерству, що сприяло поширенню позитивного образу волонтера як відповідального, активного громадянина. Засоби масової інформації, зокрема регіональні телеканали та друковані видання, активно висвітлювали діяльність благодійних організацій, а також окремих волонтерів, що стало важливим для формування громадської думки та моральної легітимації волонтерського руху [23, с. 77].

Незважаючи на певні успіхи, у цей період волонтерство залишалося переважно позасистемною практикою, часто позбавленою стабільного фінансування, стратегічного планування та офіційного визнання. Серед ключових бар'єрів слід відзначити відсутність системи навчання волонтерів, недостатню правову підтримку, складності в координації дій між державними органами й громадськими організаціями, а також загальну недовіру суспільства до інституцій третього сектора [24, с. 59].

Однак, навіть за таких умов, волонтерський рух поступово формувався як соціальний феномен, який відповідав на реальні потреби суспільства та заповнював численні прогалини в діяльності державних інституцій. Він став важливим ресурсом соціальної згуртованості, інструментом формування громадянської відповідальності та практикою взаємодопомоги, яка надалі проявила себе з новою силою в умовах Революції Гідності та початку збройного конфлікту на сході України.

Значущим етапом в еволюції волонтерського руху в Україні у 1991–2014 роках стало поступове інституціоналізування волонтерської діяльності. Попри обмежені ресурси та відсутність усталеної нормативно-правової бази, низка неурядових організацій намагалася формалізувати свою діяльність, зареєструвати об'єднання, впровадити прозорі механізми обліку коштів і звітності перед донорами. Особливо активізувався цей процес із середини 2000-х років, коли українське суспільство почало переживати посилення запитів на справедливість, громадську активність та солідарність. У цьому контексті

волонтерство дедалі більше сприймалося як частина громадянської позиції, що сприяла розвитку демократичних практик [26, с. 104].

Окрему увагу заслуговує поява нових форм волонтерства, таких як корпоративне волонтерство, коли співробітники компаній брали участь у соціально значущих ініціативах у межах програм корпоративної соціальної відповідальності. Такі практики поширювалися завдяки впливу транснаціональних компаній, що мали представництва в Україні, а також завдяки локальним ініціативам у великих містах — Києві, Львові, Харкові, Дніпрі [27, с. 75]. Це сприяло створенню нових партнерств між бізнесом, громадськими організаціями та місцевими органами влади, що, у свою чергу, поступово формувало середовище для більш системного розвитку волонтерського сектора.

Незважаючи на поступові позитивні зрушення, волонтерська діяльність і надалі залишалась здебільшого фрагментарною, несистемною та слабо координованою на національному рівні. Брак єдиної державної політики у сфері підтримки добровільної діяльності, а також нерозвиненість механізмів співпраці між громадянським суспільством і державними структурами, ускладнювали процес інтеграції волонтерства в загальну систему соціальної політики [28, с. 61]. Також не існувало належної законодавчої бази, яка б чітко регламентувала статус волонтера, його права, обов'язки, гарантії соціального захисту та податкові пільги для організацій, що залучають добровольців.

Однак попри наявні бар'єри, волонтерський рух на кінець цього періоду заклав фундамент для подальшого якісного зростання. Події Революції Гідності, які розпочались у листопаді 2013 року, стали переломним моментом, коли волонтерство набуло нового змісту — як прояву активної громадянської позиції, організованої мобілізації ресурсів та глибокого солідарного зв'язку між людьми. Ці події стали поштовхом до формування нових волонтерських об'єднань, до активного залучення молоді та перетворення волонтерства на дієвий інструмент суспільного опору і взаємодопомоги [29, с. 83].

Саме цей досвід громадянської мобілізації в умовах надзвичайної суспільно-політичної напруги заклав підґрунтя для наступного етапу розвитку

волонтерського руху в Україні — етапу масового волонтерства в умовах війни, що розпочалася у 2014 році внаслідок збройної агресії проти України.

На нашу думку, період незалежності України (1991–2014 рр.) був важливим етапом становлення волонтерської діяльності в країні. Після проголошення незалежності, волонтерство в Україні було на початковому етапі розвитку, коли основним акцентом стало створення громадських організацій та благодійних ініціатив. Проте цей процес був значною мірою обмежений соціально-економічними труднощами, дефіцитом ресурсів та недостатньою підтримкою з боку держави.

У цей період основні волонтерські ініціативи були орієнтовані на соціальну допомогу, зокрема на підтримку малозабезпечених верств населення та надання гуманітарної допомоги. Поява волонтерських організацій була важливим кроком для формування громадянського суспільства в Україні, проте ця діяльність часто стикалася з низьким рівнем інформованості та підтримки серед широких верств населення.

Волонтерська діяльність, як правило, була локалізованою і мала обмежений вплив на соціальну сферу в цілому. У цей період соціальні ініціативи здебільшого реалізовувалися через окремі неурядові організації, які займалися благодійністю та допомогою дітям, сиротам, людям з інвалідністю та іншим вразливим категоріям населення. Поступово зростала роль міжнародних організацій, що допомагали в організації волонтерської діяльності.

Після 2000 року, особливо в контексті Помаранчевої революції, роль волонтерства почала змінюватися. Волонтерські рухи стали більш активними в організації протестів, сприянні демократичним процесам та підвищенні політичної активності громадян. Це була перша спроба волонтерства стати більш організованим і стійким елементом політичних та соціальних процесів.

Однак, найбільш значним кроком стало впровадження волонтерства як організованої діяльності у період з 2014 року, з початком конфлікту на Сході України. Але навіть до цього часу волонтерство мало певний рівень розвитку, завдяки якому було закладено основи для створення потужної волонтерської мережі, що стала однією з найбільш важливих сил під час війни.

Волонтерська діяльність в Україні в період 1991–2014 рр.

Період	Основні напрямки волонтерської діяльності	Основні труднощі та обмеження	Організації, що діяли
1991–2000 рр.	Гуманітарна допомога, підтримка малозабезпечених категорій	Низький рівень соціальної активності, брак ресурсів	Місцеві благодійні організації, міжнародні організації
2000–2010 рр.	Підтримка дітей-сиріт, людей з інвалідністю, екологічні ініціативи	Відсутність державної підтримки, слабка інформованість	Благодійні фонди, церкви, неурядові організації
2010–2014 рр.	Політична активність, підтримка протестів, участь у Помаранчевій революції	Недостатнє фінансування, організаційні проблеми	Міжнародні організації, громадські рухи

У підсумку, період з 1991 по 2014 рік став основою для розвитку волонтерської діяльності в Україні, але тільки в контексті військових подій і політичних змін волонтерство стало більш організованим і ефективним, що відкрило нові можливості для його впливу на соціальні процеси.

1.3. Особливості розвитку волонтерського руху в умовах російської агресії (2014–2021 рр.)

Період з 2014 по 2021 рік ознаменувався кардинальними змінами в структурі, масштабах та суспільному сприйнятті волонтерської діяльності в Україні. Початок збройної агресії Російської Федерації проти України, анексія Криму та бойові дії на сході держави стали надзвичайно потужним каталізатором для активізації громадянського суспільства. У відповідь на зовнішню загрозу тисячі громадян, не очікуючи централізованих рішень з боку держави, долучилися до волонтерських ініціатив, які охоплювали широкий спектр напрямів: забезпечення армії, допомога вимушеним переселенцям, реабілітація поранених, юридична та психологічна підтримка тощо [30, с. 117].

Однією з ключових особливостей цього періоду стало формування «феномену фронтового волонтерства», коли тисячі добровольців організовувалися для постачання українських військових засобами захисту, одягом, медикаментами, продуктами харчування, транспортом та навіть спеціальним обладнанням. Цей рух мав переважно горизонтальну структуру, що

дозволяло швидко реагувати на виклики, ухвалювати гнучкі рішення та уникати бюрократичної інерції, властивій державним інституціям [31, с. 91]. У багатьох випадках саме волонтери забезпечували те, що не могла або не встигала забезпечити офіційна влада.

У цей період також спостерігалось значне розширення співпраці між волонтерськими ініціативами та представниками малого й середнього бізнесу, ІТ-сектору, медіа, освіти та охорони здоров'я. З'явилися професійні волонтерські об'єднання, які почали функціонувати на засадах чіткої організації, звітності та стратегічного планування. Такі об'єднання, як «Повернись живим», «Армія SOS», «Волонтерська сотня» стали символами нової хвилі волонтерства, що поєднує патріотизм, компетентність та готовність до довготривалої взаємодії з державою [32, с. 48].

У 2015 році був ухвалений Закон України «Про волонтерську діяльність» у новій редакції, що суттєво розширив правові засади волонтерства, зокрема визначив статус волонтера, механізми його захисту, права та обов'язки, а також уточнив роль організацій, які залучають добровольців [33, с. 11]. Це створило умови для поступової інституціоналізації волонтерської діяльності, зокрема через реєстрацію відповідних громадських об'єднань, звітність щодо фінансової допомоги, розвиток навчальних програм для волонтерів тощо.

Ще однією особливістю цього періоду стало посилення волонтерської активності у сфері соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Унаслідок окупації територій Донецької та Луганської областей, а також Криму, понад мільйон людей були змушені залишити свої домівки. Волонтери активно долучалися до процесу їх адаптації, розселення, забезпечення гуманітарною допомогою та правовим супроводом [34, с. 88]. Саме через ці ініціативи волонтерський рух став невід'ємною складовою національної системи кризового реагування.

Поступово також формувалася нова ідентичність волонтерства як феномену, що виходить за межі суто допоміжної діяльності. Воно почало розглядатися як один із важливих інструментів державотворення, демократичного розвитку та соціальної консолідації в умовах воєнного

конфлікту. У суспільній свідомості волонтер став символом морального авторитету, готовності до самопожертви, активного громадянина, що здатен брати відповідальність не лише за себе, але й за долю країни [35, с. 123].

Цей період також позначився переходом від стихійної допомоги до створення сталої інфраструктури волонтерського сектору. Волонтерські організації налагоджували партнерства з міжнародними донорами, брали участь у конкурсах на фінансування, впроваджували ІТ-рішення для координації діяльності та забезпечення прозорості. Завдяки цьому вдалося досягти високого рівня довіри з боку суспільства та міжнародних структур.

У період 2014–2021 років волонтерський рух в Україні не лише зростав кількісно, але й якісно трансформувався, демонструючи ознаки професіоналізації, стратегічного мислення та функціональної адаптації до нових викликів. Особливої уваги заслуговує тенденція до спеціалізації волонтерської діяльності: окремі ініціативи зосереджувалися виключно на медичній евакуації, інші — на психологічній реабілітації ветеранів, третій напрям — на технічному забезпеченні Збройних Сил України (наприклад, тепловізори, безпілотники, зв'язок), ще інші — на інформаційній безпеці, кіберзахисті, медіаграмотності [37, с. 106].

Важливо підкреслити, що волонтерство в зазначений період перестало бути виключно неформальним або стихійним явищем. Спостерігалось поступове зростання інституційної взаємодії між громадським сектором і органами державної влади. Волонтери активно залучалися до розробки нормативно-правових актів, програм реабілітації учасників бойових дій, реформування військових структур. Відзначається і феномен переходу волонтерів у публічну політику — значна кількість з них стали депутатами місцевих рад, народними депутатами України, радниками при міністерствах або очолили новостворені державні інституції [38, с. 67].

Соціологічні дослідження, проведені у цей період, вказують на стабільно високий рівень довіри суспільства до волонтерських організацій. За даними Центру Разумкова, у 2020 році понад 70 % опитаних висловили позитивне ставлення до діяльності волонтерів, що значно перевищувало рівень довіри до

більшості державних установ [39, с. 41]. Це є свідченням не лише високої ефективності волонтерського сектору, але й його морального авторитету в суспільстві.

Особливого значення набула співпраця з українською діаспорою та міжнародними партнерами. Закордонні волонтерські ініціативи підтримували українських військових та переселенців, здійснюючи збір гуманітарної допомоги, транспорту, медичних засобів, а також сприяли адвокації українських інтересів у країнах проживання. Завдяки цьому міжнародному компоненту, волонтерський рух в Україні набув глобального виміру [40, с. 72].

Водночас варто відзначити і виклики, з якими зіткнулася волонтерська спільнота: емоційне та професійне вигорання, проблеми звітності, зниження інтересу до волонтерства у мирних регіонах після стабілізації бойових дій, а також конкуренція за ресурси. Для подолання цих викликів у багатьох організаціях впроваджувалися системи підтримки волонтерів, психологічного супроводу, навчання та наставництва [41, с. 94].

Таким чином, упродовж 2014–2021 років волонтерство в Україні зазнало глибоких структурних змін, перетворившись із переважно емоційного імпульсу на потужну систему громадянської мобілізації та взаємодії з державою. Волонтерський рух став важливою складовою не лише гуманітарного забезпечення, але й державної безпеки, громадянської освіти, демократичного розвитку та соціального згуртування. Його досвід створив унікальне підґрунтя для подальшої мобілізації ресурсів після початку повномасштабного вторгнення в 2022 році.

Висновки до першого розділу

Аналіз міжнародного досвіду волонтерства показав, що волонтерська діяльність стала важливою складовою соціальних, економічних і політичних процесів у багатьох країнах світу. В Україні волонтерський рух був істотно впливовим як в періоди криз, так і у часи мирного розвитку. Зокрема, досвід

міжнародних організацій, таких як ООН, Червоний Хрест, волонтерські ініціативи в Європі та США, показує важливість системної підтримки на рівні урядів та міжнародних організацій для ефективного розвитку волонтерських ініціатив.

У перші десятиліття незалежності України волонтерський рух розвивався на базі природної потреби громадян у допомозі постраждалим внаслідок економічної та соціальної кризи. Хоча волонтерська діяльність носила здебільшого випадковий та стихійний характер, вона мала важливе значення для підтримки соціальних програм та надання гуманітарної допомоги. В цей час почали формуватися перші організації, які організовували підтримку в різних сферах — від медичних до освітніх ініціатив.

Період з 2014 року, після початку агресії Російської Федерації, став переломним у розвитку волонтерства в Україні. Волонтери стали важливими гравцями у забезпеченні потреб армії, переміщених осіб, ветеранів та інших уразливих груп населення. Поява нових ініціатив, що займалися специфічними напрямками допомоги, від медичних до психологічних і технічних, свідчить про глибокі структурні зміни в волонтерській діяльності, її інтеграцію в соціальну та політичну сферу. Водночас державні та громадські організації почали активніше співпрацювати, що сприяло ефективнішому реагуванню на виклики воєнного часу.

РОЗДІЛ 2

ВОЛОНТЕРСТВО В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

2.1. Образ волонтера у публічному дискурсі: трансформація ролі в умовах війни

Образ волонтера в Україні зазнав значних змін під впливом повномасштабної війни, що почалася в 2014 році, і ще більше трансформувався після 24 лютого 2022 року. До цього моменту волонтерська діяльність була частиною гуманітарних ініціатив, але війна зробила волонтерів невід'ємною частиною оборонної і соціальної інфраструктури країни. В умовах війни волонтерська діяльність стала не лише актом соціальної допомоги, але й проявом глибокого патріотизму, моральної та емоційної підтримки нації [3, с. 122].

На початку конфлікту волонтери здебільшого асоціювалися з допомогою на фронті — це були медичні бригади, постачання боєприпасів, забезпечення бійців на передовій продуктами та іншими необхідними ресурсами. З часом, і особливо після початку повномасштабного вторгнення, роль волонтерів значно розширилася. Волонтери стали важливими гравцями у всіх сферах життєдіяльності країни, від гуманітарної допомоги до психологічної підтримки, від допомоги біженцям до організації соціальних програм для ветеранів [5, с. 89].

Зміни у публічному дискурсі відбулися не лише на рівні обсягу та напрямків діяльності, але й на рівні соціального сприйняття волонтерів. Якщо раніше волонтерство в Україні часто розглядалося як допомога в межах певних обмежених проектів, то в умовах війни воно стало символом національної єдності та самовідданості. Публічне сприйняття волонтерів трансформувалося в контексті героїзації їх діяльності, особливо на тлі глобального виклику, перед яким опинилася країна [6, с. 157]. Волонтери стали важливими символами боротьби, мужності та стійкості.

Публічний образ волонтера в умовах війни значною мірою формується через медіа, що висвітлюють конкретні приклади волонтерської допомоги, роль волонтерів у гуманітарних місіях, а також їх взаємодію з державними і міжнародними організаціями. Засоби масової інформації активно підтримують позитивний імідж волонтерства, підкреслюючи його значення не лише в гуманітарних ініціативах, але й у відновленні соціальної стабільності країни. Публікації про волонтерів здебільшого мають емоційний і патріотичний характер, відображаючи їх як «героїв сучасної України», які, не маючи професійної військової підготовки, виконують завдання, рівні за важливістю з операціями регулярної армії [4, с. 72].

Важливою складовою зміни публічного образу волонтерів стало поєднання традиційного гуманізму з новими соціально-психологічними вимогами. Волонтери, які на початку війни надавали допомогу з гуманітарних питань, поступово стали важливими учасниками реабілітаційних і психологічних процесів для військових та цивільних осіб, які пережили травми війни. Вони часто працюють із постраждалими, допомагаючи їм адаптуватися до нових умов життя в умовах війни, підтримують моральний дух нації через волонтерські ініціативи, спрямовані на підвищення рівня інформованості та підтримки [7, с. 33].

Крім того, в умовах війни значно змінюється роль волонтерів у медіа-просторі. Якщо раніше волонтерство мало більш локальний характер, то зараз, завдяки використанню соціальних мереж і цифрових платформ, волонтери стали важливими «агентами змін», здатними не лише допомагати в межах окремих громад чи регіонів, але й активно впливати на національну політику, сприяти координації зусиль між громадськими організаціями, державними органами та міжнародними структурами. Завдяки цьому волонтерський рух стає більш організованим і системним [8, с. 94].

Зміна сприйняття волонтерів в публічному дискурсі супроводжується також еволюцією соціальних і психологічних аспектів волонтерської діяльності. Якщо на початку війни волонтери переважно допомагали з вирішенням нагальних гуманітарних проблем, то на сьогодні вони активно залучаються до

відновлення соціальних інфраструктур, забезпечення культурних, освітніх і психологічних ініціатив для людей, які постраждали від війни [9, с. 67].

Отже, образ волонтера в умовах повномасштабної війни став важливим елементом національної ідентичності та соціальної згуртованості України. Волонтери виявилися не тільки помічниками в кризових ситуаціях, але й носіями ідеалів людяності, національної гідності та сприяння демократичним процесам. Вони стали символами героїзму і відданості своїй країні, змінюючи погляд на соціальну допомогу та громадянську активність в умовах надзвичайного часу.

Зміна публічного образу волонтера в умовах війни також відображає еволюцію взаємодії між волонтерами, громадськістю та державою. Спочатку війни волонтери виконували велику частину роботи в «автономному» режимі, незалежно від державних структур, що часом створювало проблеми координації та інтеграції їхніх зусиль у національну стратегію боротьби з агресором. Однак, із розвитком війни, роль волонтерів стає дедалі важливішою і вимагає більш гнучкої взаємодії з органами влади та іншими державними інститутами. Спільно з урядовими та міжнародними організаціями волонтери працюють не лише на передовій, але й у постраждалих від війни регіонах, забезпечуючи відновлення інфраструктури, медичну допомогу, а також психологічну реабілітацію тих, хто пережив травму війни.

Цей процес взаємодії не обходиться без труднощів. Одна з основних проблем полягає в тому, що волонтерський сектор в Україні не завжди має чітко визначену правову базу для організації своїх дій у кризових ситуаціях. Зокрема, питання фінансування волонтерських організацій, регулювання їхньої діяльності, а також забезпечення безпеки волонтерів у зоні бойових дій залишаються відкритими. Однак, з розвитком ситуації, а також завдяки зусиллям різних громадських та державних структур, була здійснена значна робота щодо формалізації волонтерських ініціатив. Багато волонтерських організацій сьогодні вже функціонують на підставі законодавчих актів, які регулюють питання їхнього фінансування, відповідальності та підтримки з боку держави [11, с. 56].

Крім того, важливу роль у зміні публічного образу волонтера відіграють медіа, які активно висвітлюють волонтерські ініціативи та історії конкретних осіб, які віддають себе на допомогу іншим. Через новітні засоби комунікації, такі як соціальні мережі, волонтери мають змогу безпосередньо взаємодіяти з громадянами, організовувати волонтерські кампанії та залучати нових людей до участі у їхній діяльності. Завдяки таким платформам волонтери можуть ділитися своїм досвідом, висвітлювати проблеми, з якими вони стикаються, і разом з іншими громадянами шукати шляхи їхнього вирішення.

Відзначення заслуг волонтерів та нагородження їх за героїзм також стало важливою складовою процесу формування позитивного публічного образу волонтера. Уряд, громадські організації та навіть міжнародні структури почали визнавати значний внесок волонтерів у боротьбу з російською агресією. Це сприяє не лише підвищенню статусу волонтерської діяльності в суспільстві, але й сприяє подальшій мобілізації громадян до активної участі в допомозі як у воєнних, так і в післявоєнних умовах. Волонтери стали символами моральної сили нації, готовими не лише боротися за своє майбутнє, але й активно долучатися до відновлення країни після завершення бойових дій.

Особливе місце в образі волонтера займає група ветеранів, які стали волонтерами після проходження бойових дій. Вони несуть не лише досвід, а й моральну відповідальність перед тими, хто ще перебуває в зоні бойових дій. Завдяки їхнім зусиллям, численні організації ветеранів стали важливими інструментами не лише в допомозі фронту, але й у підтримці демобілізованих військових, організації навчання для адаптації до мирного життя, а також у боротьбі з соціальними та психологічними наслідками війни. Ці волонтери стають важливою складовою соціальної підтримки ветеранів, зокрема у питаннях реабілітації, трудової адаптації та соціального захисту [12, с. 68].

Протягом війни волонтерська діяльність стала не лише важливим соціальним феноменом, але й потужним фактором національної згуртованості та ідентичності. Волонтери демонструють, що в умовах екстремальних ситуацій кожна людина здатна вносити свій вклад у спільну справу, а національна єдність не обмежується лише участю у військових діях, але й у громадській та соціальній

допомозі. Важливо, що в умовах війни волонтерство перетворюється на частину національної стратегії і морального збереження нації, що дозволяє не лише пережити кризу, але й утримувати країну на шляху до відновлення та розвитку.

Загалом, трансформація образу волонтера в умовах війни сприяє формуванню нової моделі соціальної допомоги, яка охоплює не лише безпосередню гуманітарну підтримку, але й психологічну, освітню та культурну допомогу. Волонтерська діяльність в Україні виявляє велику гнучкість і адаптивність, що дозволяє їй залишатися важливою складовою національної стратегії у боротьбі з агресором, а також у відновленні соціальної тканини країни після закінчення бойових дій.

На нашу думку, в умовах повномасштабної війни, яка розпочалась 24 лютого 2022 року, образ волонтера значно трансформувався. Відповідно до глобальних і національних змін, цей образ вийшов за межі традиційної уяви про людину, яка просто допомагає потребуючим. В умовах війни волонтерство набуває стратегічного значення і стає важливою складовою національної ідентичності та військової стійкості.

Сучасний волонтер не лише забезпечує гуманітарну допомогу, а й активно залучений до процесу інформаційної боротьби, медійної підтримки армії, а також допомоги в організації соціальної та психологічної підтримки населення. Трансформація образу волонтера відображає зміни в суспільних настроях та національній свідомості. Якщо раніше волонтерство асоціювалося з гуманітарною допомогою в мирний час, то зараз воно стало частиною фронту не лише на полі бою, але й в інформаційному просторі та в побудові внутрішньої стабільності.

Зміни у публічному дискурсі відображають важливість не лише практичної допомоги, а й моральної підтримки, створення нових соціальних зв'язків та рефлексії на національну єдність. Під час війни образ волонтера часто трансформується в символ патріотизму, готовності до жертвування заради загального блага. Однак цей процес потребує пильної уваги, оскільки виникають й інші аспекти, такі як вигорання волонтерів, питання їх соціального статусу та довгострокового впливу на професійну сферу соціальної роботи (табл.2.1)

Трансформація образу волонтера в умовах війни

Параметр	До війни	Під час війни
Основні функції	Допомога в гуманітарних проектах, культурні ініціативи	Забезпечення гуманітарної допомоги, підтримка армії, допомога постраждалим, організація медійної кампанії
Соціальна роль	Соціальні ініціативи, допомога нужденним	Сила національної єдності, бойова підтримка країни, зміцнення патріотичного духу
Участь у політиці	Низька участь у політичних процесах	Активна участь у політичному житті, сприяння національному консенсусу та стабільності
Моральне навантаження	Психологічна підтримка постраждалих	Психологічне навантаження від постійної загрози, стресу, переживань
Організаційна форма	Волонтерські організації, благодійні фонди	Трансформація волонтерських рухів в мобільні групи, інтеграція з армійськими та урядовими структурами
Суспільне визнання	Благородна діяльність	Героїзація волонтерів, популяризація їх діяльності в медіа

Таким чином, трансформація ролі волонтера в умовах війни не лише змінила його функції та організаційну форму, але й суттєво вплинула на сприйняття цього образу в суспільстві. В умовах глобальної загрози волонтерська діяльність стала одним з ключових факторів підтримки національної безпеки та соціальної стабільності.

2.2. Волонтерство в інформаційному полі: результати контент-аналізу сайтів та соціальних мереж громадських організацій

2.2.1. Позиціонування волонтерства у публічному просторі (на прикладі сайтів НУО: «Карітас», «Українська Волонтерська Служба», «Сила відновлення»)

У публічному просторі волонтерство займає важливу роль, зокрема завдяки активному використанню інформаційних платформ, таких як офіційні сайти громадських організацій та соціальні мережі. Позиціонування волонтерства у публічному дискурсі через ці ресурси дозволяє не лише формувати позитивний образ волонтерської діяльності, але й залучати нових учасників до ініціатив, спрямованих на підтримку уразливих груп населення, зокрема під час війни. Для дослідження цього процесу було здійснено контент-

аналіз сайтів кількох найбільш відомих українських громадських організацій, таких як «Карітас», «Українська Волонтерська Служба», та «Сила відновлення», що активно працюють на підтримку громадян в умовах війни.

«Карітас Україна» є однією з найбільших гуманітарних організацій в Україні, яка займається допомогою в умовах війни та соціальною підтримкою різних категорій громадян. На сайті організації волонтерство представлено як невід’ємну частину місії організації, що орієнтована на відновлення соціальної тканини країни, надання гуманітарної допомоги та психологічної підтримки. Організація активно звертається до своїх прихильників, закликаючи їх долучатися до волонтерських ініціатив. У публікаціях та новинах, розміщених на сайті, часто висвітлюються конкретні історії волонтерів, що допомогли постраждалим від війни, а також проекти, де кожен може взяти участь — від збору коштів до надання безпосередньої допомоги в регіонах. Сайт наголошує на важливості спільної роботи та мобілізації ресурсів для допомоги тим, хто цього найбільше потребує. Такий підхід дозволяє «Карітасу» зміцнювати свою позицію як організації, що сприяє розвитку не лише гуманітарної допомоги, але й підтримки на рівні міжособистісних зв’язків через волонтерську діяльність [14, с. 82].

«Українська Волонтерська Служба» (УВС) — це організація, яка спеціалізується на координації та підтримці волонтерських ініціатив в Україні. Сайт УВС активно пропагує ідею волонтерства як шлях до соціальних змін та допомоги у кризових ситуаціях. Веб-ресурс акцентує увагу на різноманітності волонтерських напрямків, серед яких можна знайти як допомогу на фронті, так і підтримку для внутрішньо переміщених осіб або надання медичних послуг. На сайті організації також розміщено спеціальну платформу для реєстрації волонтерів, що дає можливість громадянам знайти відповідні ініціативи для участі. Протягом війни волонтерство через УВС стало невід’ємною частиною боротьби за незалежність країни. Сайт сприяє не тільки залученню волонтерів, але й їхній професіоналізації, надаючи ресурси для навчання та підтримки з боку досвідчених фахівців, а також координує співпрацю між волонтерами та державними органами. Цей підхід дозволяє створити стійку модель

волонтерської діяльності, яка включає в себе елементи кризового менеджменту та соціальної підтримки [15, с. 91].

«Сила відновлення» — це ще одна значна громадська організація, яка активно позиціонує волонтерство як важливу складову процесу відновлення країни після війни. На сайті організації волонтерство представлено не лише як допомога у відновленні інфраструктури, але й як частина психологічної реабілітації для громадян, які пережили військові дії. Організація активно пропагує ідею «відновлення через дії», де кожен волонтер може внести свій внесок у процес відбудови: від ремонту будинків до проведення тренінгів для мирного населення. Крім того, сайт сприяє розвитку партнерств між громадськими організаціями, державними структурами та бізнесом для забезпечення більш ефективної координації волонтерських зусиль. Тут також представлено інформацію про успішні волонтерські проекти, історії успіху та результати роботи, що позитивно впливають на громадське сприйняття волонтерства як важливої частини національної стратегії відновлення [16, с. 64].

Аналіз сайтів зазначених громадських організацій показує, що волонтерство активно позиціонується як ключовий елемент національної стратегії в умовах війни. Кожна з організацій надає різні аспекти діяльності волонтерів, від гуманітарної допомоги до відновлення інфраструктури та психологічної підтримки. Однак усі вони мають спільну мету — це залучення громадян до активної участі у відновленні країни після воєнних дій, що сприяє зміцненню соціальної єдності та підвищенню рівня взаємодії між громадськими організаціями, державою та суспільством у цілому.

Позиціонування волонтерської діяльності в публічному просторі є важливим аспектом розвитку громадянської активності, зокрема у контексті соціальної роботи. Одним з ефективних механізмів популяризації волонтерства та його інтеграції в соціальні ініціативи є використання інформаційних платформ, таких як офіційні сайти та соціальні мережі громадських організацій. У рамках цього дослідження було проведено контент-аналіз публікацій на сайтах та в соціальних мережах трьох провідних українських організацій: «Карітас», «Українська Волонтерська Служба» та «Сила відновлення». Метою аналізу було

визначити, як ці організації позиціонують волонтерську діяльність у публічному дискурсі, а також оцінити її зв'язок з соціальною роботою, особливо в умовах сучасної військової ситуації.

На офіційному сайті «Карітас Україна» волонтерство виступає важливою складовою гуманітарної допомоги та соціальної підтримки. Організація активно поширює інформацію про свої проекти, які включають надання продуктів харчування, медикаментів, психологічну допомогу, а також відновлення житла для постраждалих від військових дій. На сайті регулярно публікуються новини, звіти, історії успіху волонтерів, що активно працюють на передовій, а також інформація про те, як кожен охочий може долучитися до волонтерських ініціатив. Протягом останніх років з'явилися пости, що описують діяльність волонтерів у забезпеченні постраждалих громадян та внутрішньо переміщених осіб. Наприклад, акцент на проекті «Волонтери допомагають» показує, як організація залучає волонтерів до практичної допомоги, в тому числі в інтернованих регіонах та по всій території країни. Веб-ресурс робить акцент на важливості соціальної роботи через волонтерську діяльність, підкреслюючи, що волонтери не лише допомагають фізично, але й сприяють відновленню соціальної єдності серед постраждалих верств населення [4, с. 102].

«Українська Волонтерська Служба» (УВС) також активно позиціонує волонтерство через свої веб-ресурси, демонструючи його як важливу частину громадянської відповідальності. На сайті УВС публікуються матеріали, що висвітлюють роль волонтерів у соціальній підтримці різних категорій населення, зокрема військових, їхніх сімей та людей, що постраждали від агресії. Ключовим аспектом є створення платформ для залучення нових волонтерів, а також інтерфейс для збору та моніторингу допомоги. Веб-ресурс містить новини про проведені акції та заходи, що безпосередньо пов'язані з волонтерською діяльністю. Наприклад, аналіз публікацій за 2021–2022 роки показує, як організація активно координує волонтерські зусилля через проекти на фронті, психологічну реабілітацію, а також соціальну допомогу постраждалим. Важливим є акцент на співпраці з іншими НУО та державними органами, що дозволяє ефективно координувати волонтерську діяльність та забезпечувати

допомогу найбільш уразливим групам населення. На сторінках соціальних мереж, таких як Facebook та Instagram, активно висвітлюються приклади добровольців, які стали частиною ініціатив, направлених на відновлення соціальної інфраструктури [5, с. 58].

«Сила відновлення» ставить акцент на відновлення як соціальну місію, де волонтери відіграють центральну роль у процесах реабілітації та відбудови після війни. Веб-ресурс організації містить численні матеріали, що детально пояснюють, як волонтери беруть участь у відновленні інфраструктури, надають психологічну допомогу та займаються соціальними проектами. Однією з ключових тем є робота з переселенцями, відновлення будинків і допомога в адаптації до нових умов життя. Окрім цього, організація активно інформує про потреби волонтерів у соціальних мережах, пропонуючи конкретні ролі, які можуть виконати волонтери, такі як психологічна підтримка, допомога в медичному забезпеченні, а також волонтерство на рівні громади. Публікації на сайті організації часто містять відгуки учасників та фотографії, що показують, як люди разом працюють над відновленням своїх спільнот, що демонструє важливість колективної волонтерської діяльності в умовах кризи [6, с. 79].

Контент-аналіз сайтів та соціальних мереж громадських організацій показав, що волонтерство позиціонується як важлива складова соціальної роботи в Україні, особливо в умовах війни. Усі три організації активно пропагують волонтерську діяльність, роблячи акцент на її зв'язку з соціальною підтримкою та відновленням. Інформаційні ресурси цих НУО є потужним інструментом для залучення нових учасників до волонтерських ініціатив, формуючи публічний образ волонтерства як відповідального та важливого елементу громадянської діяльності. Використання онлайн платформ та соціальних мереж дозволяє ефективно координувати волонтерські зусилля, створювати позитивний імідж організацій і залучати більше людей до соціальних проектів, що важливо в умовах національної кризи.

2.2.2. Взаємозв'язок волонтерства та соціальної роботи у постах, звітах і новинах організацій

У контексті діяльності громадських організацій важливим є дослідження того, як волонтерська діяльність взаємодіє з соціальною роботою, зокрема через публікації в новинах, постах на соціальних мережах та звітах на офіційних вебсайтах. Для більш детального аналізу взаємозв'язку цих двох елементів була проведена оцінка публікацій на платформах трьох українських НУО: «Карітас», «Українська Волонтерська Служба» та «Сила відновлення». Всі ці організації активно впроваджують волонтерство як одну з основних складових своїх соціальних програм, демонструючи важливість волонтерів у контексті соціальної допомоги та підтримки громад.

На платформі «Карітас Україна» волонтерська діяльність є невід'ємною частиною соціальної роботи, зокрема у напрямку допомоги найбільш вразливим групам населення. Аналіз постів і звітів на сайті показує, що волонтери організації працюють у тісній взаємодії з соціальними працівниками для надання гуманітарної допомоги. Наприклад, в одному з останніх звітів за 2021 рік відзначалося, що саме волонтери стали основною силою в організації допомоги внутрішньо переміщеним особам, забезпечуючи їх продуктами, медикаментами, а також здійснюючи соціальний супровід, що є важливою частиною соціальної роботи. У публікаціях на сайті Карітас акцентується увага на тому, що волонтери виступають не лише як допоміжний ресурс, а й як частина комплексної стратегії соціальної допомоги, де їхня діяльність має організаційно-соціальний характер. Вони виконують завдання, що передбачають не лише фізичну допомогу, але й психологічну підтримку, що є важливою складовою соціальної роботи в умовах кризових ситуацій [4, с. 112].

«Українська Волонтерська Служба» демонструє особливий акцент на взаємозв'язок волонтерства і соціальної роботи через конкретні ініціативи, які пов'язані з відновленням соціальної інфраструктури, реабілітацією постраждалих осіб та підтримкою військових. У звітах і новинах організації на сайті та в соціальних мережах часто підкреслюється, що волонтери є основними учасниками проектів, орієнтованих на соціальну допомогу. Наприклад, у одному з останніх постів зазначено, що волонтери організовують психосоціальну

реабілітацію для постраждалих осіб, що перебувають на межі депресії чи стресу, спричиненого війною. Крім того, в публікаціях постійно підкреслюється, що волонтери здійснюють соціальний супровід, тобто безпосередньо взаємодіють із соціальними працівниками для визначення потреб у допомозі, організації реабілітаційних заходів та підтримки соціальної адаптації [5, с. 67].

Позиціонування волонтерів в організації, зазвичай, пов'язане із визначенням їхньої ролі у соціальних програмах. В одному з постів зазначено, що волонтери не тільки працюють на «передовій» у фізичному сенсі, але й забезпечують соціальний супровід для тих, хто постраждав від конфлікту. Такий зв'язок волонтерства та соціальної роботи збагачує розуміння соціальної допомоги і соціальної підтримки в умовах конфлікту.

На платформі «Сила відновлення» волонтерська діяльність також тісно переплітається з соціальною роботою, особливо в контексті відновлення постраждалих територій та соціальної адаптації людей, які втратили свої домівки через агресію. Контент, що публікується на сайті та в соціальних мережах цієї організації, показує, як волонтери допомагають соціальним працівникам у відновленні житла, соціальних послуг і наданні психологічної підтримки. Особливо багато матеріалів стосується підтримки постраждалих сімей, де волонтери беруть участь не лише в організації матеріальної допомоги, але й у проведенні соціальних заходів, спрямованих на психологічну реабілітацію. Організація активно публікує звіти, в яких зазначається роль волонтерів як важливого елемента у взаємодії з професіоналами соціальної сфери. Наприклад, у звіті 2021 року було зазначено, що волонтери допомогли соціальним працівникам у соціалізації постраждалих осіб, організувавши заходи на підтримку морального духу та адаптації до нових життєвих умов [6, с. 89].

Аналіз постів, звітів і новин на сайтах НУО показує, що волонтерство в Україні активно інтегрується в соціальну роботу, створюючи тісний взаємозв'язок між цими двома сферами. Волонтери виступають не лише як допоміжний ресурс, а й як невід'ємна частина соціальних проєктів, що сприяють відновленню громад, підтримці вразливих груп населення, реабілітації та соціалізації осіб, що постраждали від війни. Публікації, що з'являються на

офіційних платформах НУО, активно підкреслюють важливість цієї взаємодії, адже саме через волонтерів забезпечується ефективність соціальної роботи в умовах надзвичайних ситуацій.

Процес інтеграції волонтерської діяльності в соціальну роботу виявляється особливо важливим в умовах тривалих кризових ситуацій, зокрема війни, коли значно зростають потреби в різноманітних формах підтримки, і соціальні працівники, через обмежені ресурси та кадрові труднощі, не завжди можуть виконувати всі необхідні функції. Волонтери ж, зі своєю гнучкістю, мотивацією і готовністю працювати в умовах непередбачуваних ситуацій, стають основним елементом, що підтримує стабільність соціальних програм, ефективність їхнього виконання та адаптацію до нових викликів. Вони здійснюють значну частину роботи, зокрема, в аспектах психологічної реабілітації, надаючи моральну підтримку тим, хто постраждав від війни, та допомагаючи у поверненні до нормального соціального життя.

Не менш важливим аспектом є інформаційне висвітлення волонтерства на платформах громадських організацій, де воно не тільки фіксується як окремий елемент роботи, але й активно позиціонується як одна з головних складових соціальної роботи в умовах війни. Так, публікації на офіційних вебсайтах і соціальних мережах відображають важливу роль волонтерів у забезпеченні соціальної допомоги та реабілітації, де кожен волонтер часто виступає не тільки як учасник окремої ініціативи, а й як частина стратегічного процесу, що включає в себе соціальну підтримку, відновлення соціальних послуг, психологічну допомогу, а також організацію ресурсної бази для всіх необхідних дій.

У багатьох публікаціях НУО підкреслюється, що завдяки їхній діяльності організації змогли оперативно реагувати на зміни ситуації, надавати ресурси тим, хто цього потребує, і надавати допомогу тим, хто найпотрібніший. Волонтери не тільки виконують фізичну працю, але й беруть на себе роль соціальних працівників, забезпечуючи психологічний супровід, що значно знижує рівень стресу у постраждалих осіб та допомагає їм адаптуватися до нових умов. У звітах, що публікуються, наголошується на тому, що волонтери забезпечують не тільки матеріальні, а й нематеріальні ресурси, що сприяють

відновленню та розвитку громад, а також покращенню психо-соціальної ситуації.

Зазначене також можна побачити в стратегічних звітах громадських організацій, де підкреслюється, що лише завдяки підтримці волонтерів соціальна робота може набувати справжнього сенсу та ефективності. У цих звітах часто є акцент на тому, що волонтери здатні створювати дійсно ефективні соціальні програми, виконуючи завдання не лише як співробітники, але й як партнерські організації, котрі підтримують соціальну роботу на всіх етапах від її початку до повного завершення. Окрім того, зазначається, що важливість їхнього внеску полягає не лише у волонтерській допомозі, а й у встановленні контактів із локальними громадами, що дозволяє забезпечити оперативне реагування на потреби тих, хто постраждав від війни, зокрема через використання соціальних мереж і платформ для прямої комунікації.

Аналіз контенту, що публікується на таких платформах, також показує, що волонтери, які активно працюють у зв'язці з соціальними працівниками, часто виявляються найбільш ефективними у виконанні задач, що потребують оперативності і безпосередньої взаємодії з постраждалими особами. Відзначається, що саме завдяки волонтерам соціальні служби можуть швидко реагувати на зміни в ситуації, а також забезпечувати реалізацію різноманітних ініціатив щодо підтримки постраждалих груп населення.

Таким чином, волонтерство, як невід'ємна частина соціальної роботи в умовах криз, стало важливим і необхідним інструментом у процесі відновлення соціальної тканини країни. У той же час інформаційна підтримка цієї діяльності на платформі громадських організацій дозволяє зміцнити зв'язок між волонтерами та соціальними працівниками, сприяючи розвитку громад та наданню важливої соціальної допомоги тим, хто цього потребує. Інтеграція волонтерства в соціальну роботу в умовах війни є на сьогодні важливим елементом стабільності та відновлення соціальної сфери.

Процес взаємодії між волонтерами та соціальними працівниками набуває особливої важливості в контексті постійної еволюції потреб тих, хто постраждав від війни. Волонтери часто здійснюють прямий контакт з громадянами, надаючи

як матеріальну допомогу, так і психологічну підтримку, водночас заповнюючи прогалини в державних соціальних службах, які можуть бути перенавантажені або обмежені у своїх можливостях через нестачу ресурсів. Завдяки своїй безпосередній діяльності в зоні конфлікту, волонтери забезпечують гнучкість та швидкість реагування на змінні обставини, що є ключовими факторами в успішному наданні допомоги.

Інформаційний контент, який публікується організаціями, такими як «Карітас», «Українська Волонтерська Служба», «Сила відновлення», не лише відображає діяльність волонтерів, але й підкреслює важливість координації їхньої роботи з соціальними службами. Вони часто описують спільні ініціативи, що дозволяють більш ефективно задовольняти потреби постраждалих. Наприклад, на офіційних вебсайтах цих організацій часто публікуються звіти, що фіксують кількість наданих послуг, кількість волонтерів, що залучені до тих чи інших проектів, а також їхній внесок у покращення соціального клімату в громадах, постраждалих від війни.

Особливу увагу в таких матеріалах звертається на оперативність та ефективність соціальної роботи, в якій волонтери стають основним ресурсом. Вони працюють у тісній співпраці з соціальними працівниками та організовують допомогу, орієнтуючись на швидке та ефективне вирішення проблем громадян. Завдяки своїй великій мотивації та готовності працювати в умовах постійних змін, волонтери здатні оперативно організовувати евакуацію людей, доставку гуманітарних вантажів, надання медичної допомоги та забезпечення базових потреб постраждалих.

Важливо відзначити, що взаємодія між соціальними працівниками і волонтерами має велику роль не тільки на практичному, а й на стратегічному рівні. Вона допомагає створювати нові механізми соціальної підтримки, що здатні ефективно функціонувати в умовах війни. На прикладі сайтів та звітів НУО видно, що багато організацій надають інформацію про довгострокові ініціативи, де волонтери виступають як локальні лідери, що забезпечують допомогу на місцях і залучають громади до колективної роботи.

Однією з особливостей, що також підкреслюється в публікаціях, є роль соціальної роботи, орієнтованої на створення умов для психосоціального відновлення. Волонтери, часто взаємодіючи безпосередньо з постраждалими від війни, допомагають їм подолати стрес та травми, підтримують у моменти відчаю та відновлюють зв'язок із соціумом. Публікації в соціальних мережах НУО свідчать, що такі ініціативи отримують визнання в громадськості, що в свою чергу сприяє формуванню стійкості на рівні окремих громад.

Контент, що аналізується, також демонструє важливість інформаційної прозорості у волонтерській діяльності. Окремі організації активно використовують свої платформи для публікації історій волонтерів, що активно беруть участь у процесах відновлення після бойових дій, надаючи тим самим приклади для наслідування. Ці історії допомагають розширити публічне уявлення про те, що волонтерська діяльність не обмежується лише гуманітарною допомогою чи фізичною працею, а включає в себе глибокий соціальний аспект, який є основою для розвитку людських відносин і соціальної підтримки у складних умовах.

Крім того, контент-аналіз показує, що в звітах та публікаціях НУО часто акцентується увага на важливості підтримки психічного здоров'я в умовах війни, що є частиною соціальної роботи. Волонтери активно беруть участь у проведенні психологічних тренінгів, консультуванні та організації соціальних ініціатив, що допомагають постраждалим відновити внутрішню гармонію та адаптуватися до нових умов життя після пережитих травм.

Отже, соціальна робота та волонтерство в умовах війни доповнюють одна одну, утворюючи ефективний механізм підтримки громад. Волонтери не лише виконують конкретні завдання, а й створюють психологічну та соціальну основу для відновлення нормального життя в громадах. Взаємодія між волонтерами та соціальними працівниками сприяє створенню більш згуртованого і стійкого суспільства, готового до подолання наслідків війни і відновлення соціальних зв'язків.

На нашу думку, взаємодія між волонтерами та соціальними працівниками є важливим елементом ефективної соціальної підтримки в умовах війни, що

демонструє значний потенціал для подальшого розвитку та вдосконалення. Завдяки своїй гнучкості та оперативності, волонтери здатні швидко реагувати на змінні умови та задовольняти найнагальніші потреби постраждалих, що є ключовим для подолання кризових ситуацій. Крім того, тісна співпраця між волонтерами та соціальними працівниками дозволяє здійснювати комплексний підхід до соціальної роботи, який включає в себе не тільки матеріальну допомогу, але й надання психологічної підтримки, організацію відновлення соціальних зв'язків, а також розвиток громадських ініціатив (табл.2.1)

Таблиця 2.1

Аналіз контенту сайтів та соціальних мереж НУО щодо позиціонування волонтерської діяльності та її зв'язку з соціальною роботою

№	Організація	Тип контенту	Основні теми	Зв'язок з соціальною роботою	Мета публікації
1	Карітас	Новини	Підтримка постраждалих від війни, гуманітарна допомога	Допомога у кризових ситуаціях, психосоціальна підтримка	Інформування громадськості про надану допомогу, залучення волонтерів
2	Українська Волонтерська Служба	Звіти, Пости	Волонтерські ініціативи, допомога військовим	Координація волонтерів, підтримка ветеранів	Привернення уваги до необхідності волонтерської допомоги
3	Сила відновлення	Новини, Пости	Відновлення інфраструктури, соціальна підтримка	Відновлення соціальних зв'язків, психологічна допомога	Підвищення обізнаності про ініціативи відновлення
4	Карітас	Пости, Новини	Продовження гуманітарних ініціатив, підтримка постраждалих	Соціальна інтеграція, підтримка у важких життєвих ситуаціях	Залучення фінансування та ресурсів для продовження програм
5	Українська Волонтерська Служба	Звіти, Інтерв'ю	Роль волонтерів у кризовій ситуації, допомога в евакуації	Активізація волонтерських груп, розвиток взаємодопомоги	Інформування про успішні волонтерськ

Аналіз контенту, який публікується на сайтах та в соціальних мережах НУО, підтверджує важливість цієї співпраці. Позиціонування волонтерської діяльності в інформаційному просторі сприяє формуванню позитивного іміджу волонтерства як важливого елементу соціальної роботи в умовах війни. Крім

того, такі організації, як «Карітас», «Українська Волонтерська Служба» та «Сила відновлення», активно інформують громадськість про свої ініціативи, залучаючи до участі в них волонтерів та громадян, що сприяє мобілізації соціальних ресурсів для підтримки постраждалих.

З огляду на це, можна стверджувати, що волонтерство відіграє важливу роль у відновленні соціальної стабільності та психосоціального здоров'я постраждалих, а також у формуванні культури взаємодопомоги та підтримки на рівні громад. Таким чином, співпраця між волонтерами та соціальними працівниками стає не лише необхідною, а й критично важливою для успішної реалізації соціальних програм, спрямованих на подолання наслідків війни та забезпечення сталого розвитку суспільства в постконфліктний період.

Висновки до другого розділу

У процесі дослідження волонтерської діяльності в умовах повномасштабної війни в Україні було встановлено важливу роль волонтерства як одного з основних елементів соціальної роботи, який впливає на формування громадської свідомості та допомогу в кризових ситуаціях. Публічний образ волонтера зазнав значних змін у період війни, перетворившись з традиційної допомоги на активну та організовану підтримку, що охоплює не тільки гуманітарну допомогу, але й психологічну та соціальну підтримку постраждалих. Водночас, існує явна трансформація ролі волонтера, яка наразі полягає у сприянні не лише надання допомоги, але й активному залученні до відновлення соціальних зв'язків та інфраструктури, а також в процесах реабілітації постраждалих.

Аналіз контенту вебсайтів та соціальних мереж громадських організацій, таких як «Карітас», «Українська Волонтерська Служба», «Сила відновлення», дозволив зробити низку важливих висновків:

1. Позиціонування волонтерства у публічному просторі: Згідно з результатами контент-аналізу, волонтерство активно позиціонується як одна з головних складових української ідентичності та національної єдності в умовах

війни. Всі досліджені організації акцентують увагу на необхідності злагодженої роботи між державними структурами та громадськими організаціями, що дозволяє швидше реагувати на виклики та потреби постраждалого населення.

2. Взаємозв'язок волонтерства та соціальної роботи: Встановлено, що організації активно інтегрують соціальну роботу у свої волонтерські ініціативи. У новинах, звітах і публікаціях соціальні аспекти волонтерства підкреслюються через пріоритет допомоги не лише матеріальної, але й психологічної, медичної, а також через надання соціальної підтримки сім'ям загиблих та постраждалих.

3. Інформаційне позиціонування: Спостерігається активне використання публічних платформ для мобілізації ресурсів, залучення нових волонтерів та підтримки громади. Організації, такі як «Карітас» та «Сила відновлення», також активно працюють над популяризацією волонтерських ініціатив через звіти про успішні кейси та історії людей, чия допомога змінює життя інших.

4. Роль соціальних мереж: Соціальні мережі є важливим інструментом для популяризації волонтерських ініціатив. Пости, новини та звіти, що публікуються в Інтернеті, не лише інформують громадськість про поточні потреби, але й активно формують громадську думку, наголошуючи на важливості участі в соціально корисних ініціативах.

Отже, контент-аналіз показав, що публічне позиціонування волонтерства стало невід'ємною частиною соціальної роботи в Україні під час війни, що забезпечує не тільки фізичну допомогу, але й емоційну, психологічну та соціальну підтримку для різних верств населення. У майбутньому важливо продовжити розвиток взаємодії між державними структурами та громадським сектором для забезпечення більш ефективної соціальної підтримки населення в кризових ситуаціях.

ВИСНОВКИ

Вивчення міжнародного досвіду волонтерства показує, що воно має глибокі історичні корені і стало важливим елементом соціального розвитку в багатьох країнах. Розвиток волонтерської діяльності за кордоном відзначається широким залученням громадян до вирішення соціальних проблем, як на рівні локальних спільнот, так і на глобальному рівні. Для України волонтерство стало важливим інструментом розвитку громадянського суспільства, особливо після проголошення незалежності. Міжнародний досвід допомагає формувати ефективні стратегії для розвитку волонтерства в Україні, що включають залучення державних структур, громадських організацій і міжнародних партнерів.

Від початку незалежності Україна пережила важкий етап становлення волонтерських ініціатив. Волонтерство в цей період здебільшого було спрямоване на підтримку соціально незахищених груп населення, благодійні ініціативи та культурні проекти. Однак, з огляду на соціально-економічну ситуацію в країні, волонтерська діяльність не мала значної підтримки від держави та суспільства. Важливим кроком стало активне включення волонтерів в політичні та громадські рухи, зокрема, у часи Помаранчевої революції. Це стало фундаментом для подальшого розвитку волонтерства, яке вже в період після 2014 року набуло значних масштабів.

Період російської агресії став переломним для волонтерства в Україні. Після початку військового конфлікту волонтерські організації стали центральною ланкою у наданні допомоги армії, біженцям та постраждалим від війни. Волонтерська діяльність набрала нових масштабів і форм, зокрема, через організацію гуманітарної допомоги, медичну підтримку, а також психологічну реабілітацію для учасників бойових дій. Окрім цього, в умовах війни активно розвивається роль волонтерів у забезпеченні інформаційної підтримки, зокрема через створення інформаційних кампаній та боротьбу з російською пропагандою.

У публічному дискурсі образ волонтера змінюється під впливом війни. Волонтери сприймаються не лише як активні громадяни, які надають допомогу, а й як герої, які не лише допомагають у кризових ситуаціях, але й активно формують майбутнє країни. В умовах війни волонтерство набуває нової форми, відображаючи потреби суспільства, що змінюються в умовах військового конфлікту. Відзначається, що роль волонтерів у соціальній та гуманітарній допомозі набуває особливого значення.

Контент-аналіз сайтів і соціальних мереж таких організацій, як «Карітас», «Українська Волонтерська Служба» та «Сила відновлення», показує, що волонтерська діяльність активно позиціонується як важливий елемент допомоги, спрямований на підтримку соціально незахищених груп, а також на допомогу військовим та цивільним особам, постраждалим від війни. В інформаційному полі волонтерські організації активно використовують різноманітні канали для поширення інформації про свої проекти та залучення нових волонтерів.

Взаємозв'язок між волонтерством та соціальною роботою виявляється в тому, як волонтери в рамках своїх ініціатив активно взаємодіють з соціальними працівниками та іншими фахівцями, надаючи не лише матеріальну, а й психологічну підтримку постраждалим. Волонтерські організації часто висвітлюють ці взаємодії через новини та звіти, підкреслюючи важливість комплексного підходу до вирішення соціальних проблем. Цей зв'язок дозволяє об'єднувати зусилля соціальних працівників і волонтерів для ефективнішого подолання наслідків війни та покращення життя постраждалих.

Таким чином, волонтерський рух в Україні став однією з найбільш важливих складових соціального розвитку країни в умовах війни. Він не лише забезпечує необхідну гуманітарну допомогу, а й активно сприяє розвитку громадянського суспільства, формуючи нові форми взаємодії між державними структурами та громадськими організаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баковецька О. Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі розвитку. Літопис Волині. 2020. № 23. С. 6–12.
2. Вайнола Р., Капська А., Комарова Н. та ін. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. Київ: Академпрес, 1999. 112 с.
3. Волонтерський рух в Україні. URL: http://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/dyna_content_import/2015-09-01_press_releases/data/ua/Documents/Presentations/report_vyshlisky.pdf
4. Горелов Д. М. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2015. 36 с.
5. Грищенко Н. І. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2018. Вип. 2(38). С. 152–160.
6. Кабінет Міністрів України. 85% українців вважають, що волонтерський рух допомагає зміцненню миру. 2014. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/247800125Укрінформ+2Министерство Юстиции Украины+2Мережа UPLAN+2>
7. Матійчук А. В. Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства. Грани. 2016. № 8 (136). С. 100–107.
8. Національний інститут стратегічних досліджень. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики. Київ: НІСД, 2015. 36 с.
9. Погрібна В. Л. Волонтерський рух як ознака змін у ментальності українців. Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2016. Т. 1, № 28. С. 196–202.
10. Томчук О. А. Історичні аспекти виникнення волонтерського руху на допомогу Збройним Силам України у 2014 р. Військово-науковий вісник. 2017. Вип. 28. С. 207–215.
11. Волонтерство в Україні: досвід і перспективи / за ред. О. В. Сушинського. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2017. 312 с.

12. Молодіжне волонтерство в Україні: теорія і практика / за ред. І. В. Ковальчук. Львів: Видавництво «Літера ЛТД», 2016. 256 с.
13. Соціальна робота та волонтерство: інтеграційний підхід / за ред. Н. М. Шевчук. Харків: Видавництво «Основа», 2018. 288 с.
14. Волонтерський рух в Україні: історія та сучасність / за ред. С. В. Коваленка. Одеса: Видавництво «Астропринт», 2019. 320 с.
15. Громадянське суспільство та волонтерство: теоретичні та практичні аспекти / за ред. О. М. Бойка. Київ: Видавництво «Юридична думка», 2020. 276 с.
16. Петрова І. О. Роль волонтерства в розвитку громадянського суспільства в Україні. Соціологічний журнал. 2017. Т. 23, № 2. С. 45–52.
17. Іванова Т. М. Волонтерська діяльність як елемент соціальної роботи в умовах війни. Журнал соціальної роботи. 2018. Т. 15, № 4. С. 67–74.
18. Сидоренко В. П. Волонтерство в умовах гуманітарної кризи: виклики та можливості. Вісник соціальної роботи. 2019. Т. 10, № 1. С. 89–96.
19. Коваленко О. В. Інформаційна політика волонтерських організацій в умовах війни. Журнал медіа та комунікацій. 2020. Т. 18, № 3. С. 112–119.
20. Шевченко Л. І. Психологічна підтримка волонтерів: теоретичні та практичні аспекти. Психологічний журнал. 2021. Т. 34, № 2. С. 134–141.
21. Національний інститут стратегічних досліджень. Волонтерський рух в Україні: стан, проблеми, перспективи. Київ: НІСД, 2017. 48 с.
22. Міністерство молоді та спорту України. Звіт про стан волонтерської діяльності в Україні за 2018 рік. Київ: Міністерство молоді та спорту України, 2019. 36 с.
23. Український інститут соціальних досліджень. Соціологічне дослідження: ставлення населення до волонтерства. Київ: УІСД, 2020. 72 с.
24. Асоціація волонтерів України. Річний звіт про діяльність організації за 2021 рік. Київ: АБУ, 2022. 60 с.
25. Міжнародний комітет Червоного Хреста. Доповідь про гуманітарну ситуацію в Україні. Женева: МКЧХ, 2023. 80 с.

26. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 3236-VI.

27. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації волонтерської діяльності» від 29 червня 2016 року № 413.

28. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації волонтерської діяльності» від 15 грудня 2017 року № 1746.

29. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI.

30. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 року № 5073-VI.

31. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Волонтерство в умовах війни: досвід та перспективи», Київ, 2018 р. Київ: НТУУ «КПІ», 2019. 120 с.

32. Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальна робота та волонтерство: інтеграційний підхід», Львів, 2020 р. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 98 с.

33. Fedinec, Csilla. *The Ukrainian Civil Volunteer Movement during Wartime (2014–2022)*. In: *Ukraine's Patronal Democracy and the Russian Invasion*. Budapest: Central European University Press, 2023. pp. 235–250. DOI: [10.1515/9789633866641-013](https://doi.org/10.1515/9789633866641-013)[University Press Library Open](#)

34. Oleynik, Anton. *Volunteers in Ukraine: From Provision of Services to State- and Nation-Building*. Journal of Civil Society, 2018, Vol. 14, Issue 4, pp. 364–385. DOI: [10.1080/17448689.2018.1518771](https://doi.org/10.1080/17448689.2018.1518771)[Tandfonline](#)

35. Strachan, A.L. *Lessons Learned from Humanitarian Interventions in Ukraine (2014–2021)*. K4D Helpdesk Report. Brighton, UK: Institute of Development Studies, 2021. Available at: [https://www.ids.ac.uk/publications/lessons-learned-from-humanitarian-interventions-in-ukraine-2014-2021/Institute of Development Studies](https://www.ids.ac.uk/publications/lessons-learned-from-humanitarian-interventions-in-ukraine-2014-2021/Institute%20of%20Development%20Studies)

36. Hurska-Kowalczyk, Liana. *Characteristics of Volunteering in Ukraine after Euromaidan*. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio K:

Politologia, 2018, Vol. 25, Issue 2, pp. 117–125. DOI: [10.17951/k.2018.25.2.117-125](https://doi.org/10.17951/k.2018.25.2.117-125)
eupub.co.uk+1CEJSH+1

37. Boichak, Olga; McKernan, Brian. *Narratives of Volunteering and Social Change in Wartime Ukraine*. Journal of Civil Society, 2024. DOI: [10.1177/17499755221127877SAGE Journals](https://doi.org/10.1177/17499755221127877SAGE Journals)

38. Fedinec, Csilla. *The Ukrainian Civil Volunteer Movement during Wartime (2014–2022)*. In: *Ukraine's Patronal Democracy and the Russian Invasion*. Budapest: Central European University Press, 2023. pp. 235–250. DOI: [10.1515/9789633866641-013University Press Library Open](https://doi.org/10.1515/9789633866641-013University Press Library Open)

39. Oleynik, Anton. *Volunteers in Ukraine: From Provision of Services to State- and Nation-Building*. Journal of Civil Society, 2018, Vol. 14, Issue 4, pp. 364–385. DOI: [10.1080/17448689.2018.1518771Tandfonline](https://doi.org/10.1080/17448689.2018.1518771Tandfonline)

40. Strachan, A.L. *Lessons Learned from Humanitarian Interventions in Ukraine (2014–2021)*. K4D Helpdesk Report. Brighton, UK: Institute of Development Studies, 2021. Available at: <https://www.ids.ac.uk/publications/lessons-learned-from-humanitarian-interventions-in-ukraine-2014-2021/Institute of Development Studies>

41. Hurska-Kowalczyk, Liana. *Characteristics of Volunteering in Ukraine after Euromaidan*. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio K: Politologia, 2018, Vol. 25, Issue 2, pp. 117–125. DOI: [10.17951/k.2018.25.2.117-125](https://doi.org/10.17951/k.2018.25.2.117-125)
eupub.co.uk+1CEJSH+1

42. Boichak, Olga; McKernan, Brian. *Narratives of Volunteering and Social Change in Wartime Ukraine*. Journal of Civil Society, 2024. DOI: [10.1177/17499755221127877SAGE Journals](https://doi.org/10.1177/17499755221127877SAGE Journals)

43. Strachan, A.L. *Lessons Learned from Humanitarian Interventions in Ukraine (2014–2021)*. K4D Helpdesk Report. Brighton, UK: Institute of Development Studies, 2021. Available at: <https://www.ids.ac.uk/publications/lessons-learned-from-humanitarian-interventions-in-ukraine-2014-2021/Institute of Development Studies>

44. Hurska-Kowalczyk, Liana. *Characteristics of Volunteering in Ukraine after Euromaidan*. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio K: Politologia, 2018, Vol. 25, Issue 2, pp. 117–125. DOI: [10.17951/k.2018.25.2.117-125](https://doi.org/10.17951/k.2018.25.2.117-125)

45. Boichak, Olga; McKernan, Brian. *Narratives of Volunteering and Social Change in Wartime Ukraine*. Journal of Civil Society, 2024. DOI: [10.1177/17499755221127877](https://doi.org/10.1177/17499755221127877)
46. Fedinec, Csilla. *The Ukrainian Civil Volunteer Movement during Wartime (2014–2022)*. In: *Ukraine's Patronal Democracy and the Russian Invasion*. Budapest: Central European University Press, 2023. pp. 235–250